

Scottish International Conference on Multidisciplinary Research and Innovation – SICMRI 2026

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA MUSTAQIL FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI

Obulqosimova Iroda Ilhomjon qizi

Turan International University talabasi

Ilmiy raxbar: **Nurullayeva Ugulxon Ergashboyevna**

Annotatsiya

Mazkur maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida mustaqil fikrlashni rivojlantirishning pedagogik asoslari ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Zamonaviy ta'lim tizimida o'quvchini tayyor bilimni qabul qiluvchi emas, balki mustaqil izlanadigan, tahlil qiladigan va xulosa chiqaradigan shaxs sifatida shakllantirish ustuvor vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim bosqichida mustaqil fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish keyingi ta'lim jarayonidagi muvaffaqiyatning muhim omilidir. Maqolada mustaqil fikrlash tushunchasining mazmuni, uni rivojlantirishga ta'sir etuvchi pedagogik omillar, ta'lim jarayonida qo'llaniladigan samarali metodlar hamda o'qituvchining roli yoritilgan. Tadqiqot natijalari ko'rsatadiki, muammoli vaziyatlar yaratish, savol-javob, ijodiy topshiriqlar, interfaol metodlar va o'quvchi faolligiga tayangan yondashuvlar mustaqil fikrlashni rivojlantirishda yuqori samaradorlikka ega.

Kalit so'zlar

Boshlang'ich ta'lim, mustaqil fikrlash, pedagogik asoslar, o'quvchi, ijodiy tafakkur, ta'lim samaradorligi, interfaol metod, muammoli ta'lim, kompetensiya, fikrlash faoliyati

Kirish

XXI asr ta'limi oldiga qo'yilayotgan asosiy talab shundan iboratki, o'quvchi faqat ma'lumotni yod oluvchi emas, balki uni tahlil qila oluvchi, yangi vaziyatlarda qo'llay oluvchi hamda mustaqil qaror qabul qiluvchi shaxs bo'lib shakllanishi zarur. Shu sababli ta'lim mazmunida bilim hajmidan ko'ra fikrlash sifati muhim mezonga aylanmoqda. Bu jarayon boshlang'ich ta'lim bosqichidan boshlanishi lozim.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida mustaqil fikrlashni rivojlantirish kelajakda ularning o'quv faoliyatiga, muammolarni hal etish qobiliyatiga, nutq madaniyatiga va shaxsiy pozitsiyasiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Agar bola ilk bosqichda savol berishga, kuzatishga, solishtirishga, sabab-oqibat bog'lanishlarini izlashga o'rgatilsa, keyingi bosqichlarda murakkab bilimlarni o'zlashtirish jarayoni samaraliroq kechadi.

Boshlang'ich yoshdagi bolalarda tabiiy qiziquvchanlik kuchli bo'ladi. Pedagogik jarayon ana shu qiziquvchanlikni qo'llab-quvvatlasa, mustaqil fikrlash rivojlanadi. Aksincha, faqat tayyor javob berishga asoslangan ta'lim modeli o'quvchining fikriy faolligini pasaytiradi. Shu bois mazkur muammoni ilmiy o'rganish dolzarb hisoblanadi.

Asosiy qism

Pedagogika va psixologiya fanlarida mustaqil fikrlash shaxsning muammoga nisbatan faol munosabat bildirishi, dalillarni tahlil qilishi, xulosa chiqarishi va o'z fikrini asoslay olishi bilan izohlanadi. Zamonaviy ta'lim nazariyalarida o'quvchi markazli yondashuv mustaqil fikrlashni

Scottish International Conference on Multidisciplinary Research and Innovation – SICMRI 2026

rivojlantirishning asosiy omili sifatida ko'rsatiladi. Psixologik tadqiqotlarda kichik maktab yoshidagi bolalarda mantiqiy tafakkur elementlari aynan boshlang'ich sinf davrida shakllanishi ta'kidlanadi. Bu bosqichda taqqoslash, umumlashtirish, tahlil qilish, sababni aniqlash kabi aqliy amallar rivojlanadi. Demak, ta'lim mazmuni va metodlari shu jarayonni rag'batlantirishi kerak.

Metodik adabiyotlarda savol-javob asosidagi o'qitish, muammoli vaziyat yaratish, loyihaviy topshiriqlar, kichik guruhli ishlar, ijodiy yozuv mashqlari va mantiqiy o'yinlarning mustaqil fikrlashga ijobiy ta'siri qayd etiladi. Biroq amaliyotda ayrim hollarda reproduktiv yondashuv ustunligi saqlanib qolmoqda.

Mazkur maqolada tahliliy, qiyosiy, kuzatish va umumlashtirish metodlaridan foydalanildi. Boshlang'ich ta'lim tizimida mustaqil fikrlashni rivojlantirish bo'yicha ilmiy manbalar, metodik tavsiyalar va pedagogik tajribalar o'rganildi. O'quvchilarning fikriy faolligiga ta'sir qiluvchi omillar nazariy jihatdan tahlil qilindi. Shuningdek, dars jarayonida muammoli savollar, mantiqiy topshiriqlar, mustaqil ishlash mashqlari va interfaol usullar qo'llanilgan holatlarning samaradorligi umumlashtirildi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, boshlang'ich sinf o'quvchilarida mustaqil fikrlashni rivojlantirish avvalo dars jarayonining tashkil etilishiga bog'liq. Agar o'qituvchi tayyor ma'lumotni berish bilan cheklansa, o'quvchi passiv qabul qiluvchi bo'lib qoladi. Agar savol qo'yilsa, izlanish vazifasi berilsa va bir nechta yechim variantlari muhokama qilinsa, fikriy faollik ortadi. Muammoli ta'lim elementlari ayniqsa samarali hisoblanadi. Masalan, matematika darsida masalani turli usulda yechish, ona tili darsida gapni turlicha tuzish, o'qish darsida qahramon xatti-harakatiga baho berish kabi vazifalar o'quvchini mustaqil fikrlashga undaydi.

Savol berish madaniyati ham muhim omildir. Ochiq turdagi savollar o'quvchini izoh berishga, asoslashga va tahlil qilishga majbur etadi. "Nima uchun?", "Qanday qilib?", "Agar shunday bo'lsa nima bo'ladi?" kabi savollar fikrlashni chuqurlashtiradi.

Ijodiy topshiriqlar ham yuqori natija beradi. Rasm asosida hikoya tuzish, ertakni davom ettirish, yangi yechim taklif qilish, predmetlarga noodatiy foydalanish usullarini topish kabi mashqlar o'quvchi tafakkurini erkinlashtiradi.

Quyidagi jadvalda mustaqil fikrlashni rivojlantirishga xizmat qiluvchi pedagogik yondashuvlarning ta'siri keltirilgan.

Mustaqil fikrlashni rivojlantirishga ta'sir etuvchi pedagogik vositalar

Pedagogik yondashuv	Darsdagi vazifasi	Kutiladigan natija
Muammoli savollar	Izlanishga undaydi	Tahliliy fikrlash rivojlanadi
Interfaol metodlar	Faol ishtirokni ta'minlaydi	Erkin fikr bildirish kuchayadi
Mustaqil topshiriqlar	Shaxsiy yechim izlatadi	Mas'uliyat va mustaqillik oshadi
Ijodiy mashqlar	Noodatiy fikrlashni rag'batlantiradi	Tasavvur va kreativlik rivojlanadi
Muhokama va bahs	Fikrni asoslashga o'rgatadi	Nutq va mantiqiylik kuchayadi

Pedagogik kuzatishlar shuni ko'rsatadiki, mustaqil fikrlash rivojlangan o'quvchilar darsda faolroq qatnashadi, savol beradi, muammoga yechim taklif qiladi va bilimni uzoqroq esda saqlaydi.

Scottish International Conference on Multidisciplinary Research and Innovation – SICMRI 2026

Xulosa

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida mustaqil fikrlashni rivojlantirish ta'lim jarayonining muhim strategik vazifalaridan biridir. Mazkur sifat bolaning keyingi o'qish faoliyati, hayotiy muammolarni hal etishi va shaxs sifatida shakllanishiga kuchli ta'sir ko'rsatadi.

Mustaqil fikrlashni rivojlantirish uchun darslarda muammoli vaziyatlar yaratish, o'quvchini savol berishga o'rgatish, interfaol metodlardan foydalanish, ijodiy topshiriqlar berish va erkin fikr bildirish muhitini shakllantirish zarur. O'qituvchi bilim beruvchi emas, balki fikrlash jarayonini boshqaruvchi va yo'naltiruvchi subyekt sifatida faoliyat yuritishi lozim.

Shu bois boshlang'ich ta'limda reproduktiv yondashuvdan bosqichma-bosqich voz kechib, mustaqil tafakkurni rivojlantiruvchi zamonaviy pedagogik texnologiyalarni keng joriy etish maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov I.A. *Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch*. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
2. Avliyoqulov N.X. *Pedagogik texnologiyalar*. – Toshkent: Fan, 2012.
3. Tolipov O., Usmonboyeva M. *Pedagogik texnologiyalarning nazariy asoslari*. – Toshkent: O'qituvchi, 2010.
4. Qosimov A., Yo'ldoshev J. *Zamonaviy pedagogik texnologiyalar*. – Toshkent, 2015.
5. John Dewey. *Experience and Education*. – New York: Macmillan, 1938.
6. Lev Vygotsky. *Thought and Language*. – Cambridge: MIT Press, 1986.
7. Jean Piaget. *The Psychology of Intelligence*. – London: Routledge, 1950.
8. Jerome Bruner. *The Process of Education*. – Harvard University Press, 1960.
9. Benjamin Bloom. *Taxonomy of Educational Objectives*. – New York: Longmans, 1956.
10. Zunnunov A. *Pedagogika nazariyasi*. – Toshkent: Sharq, 2006.
11. Ishmuhamedov R., Yuldashev M. *Ta'limda innovatsion texnologiyalar*. – Toshkent, 2018.
12. G'ulomov S. *Ta'lim samaradorligini oshirish yo'llari*. – Toshkent, 2014.